

MJKL Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta (HE 130/2024 vp)

Eduskunnan lakivaliokunta pyysi liitolta lausuntoa otsikon mukaisesta hallituksen esityksestä. Esityksessä ehdotetaan, että sovittelavaksi ei saisi ottaa väkivaltaa sisältäviä rikoksia eikä eräitä muita rikoksia, jotka ovat kohdistuneet rikoksesta epäillyn läheiseen. Esityksen tavoitteena on, että sovittelavaksi ei enää otettaisi rikoksia, joissa rikoksesta epäillyllä on tyypillisesti valta-asema uhriin nähden ja joissa on vaikeaa selvittää, onko uhri suostunut sovitteluun vapaaehtoisesti.

LAUSUNTO

Miesjärjestöjen keskusliitto ei kannata hallituksen esitystä, joka johtaisi lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseen käytännössä kokonaan. Ratkaisu heikentäisi kaikkien lähisuhdeväkivallan osallisten asemaa ja hyvinvointia. Lopettamalla sovittelu tuhotaan pitkälle kehitetty ja merkittävä lähisuhdeväkivaltaa ehkäisevä palvelu.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu hyödyttää suurinta osaa sen läpikäyneistä. He pitävät lopputulosta oikeudenmukaisena ja suosittelevat sovittelu muille. Kaikkia se ei hyödytä toivotulla tavalla, mikä on normaalia kaikessa ihmisten kanssa tehtävässä psykososiaalisessa työssä. Toimintaa ei tule lakkauttaa siksi, että pieni murto-osa kokee sen suhteen pettymystä, kun samalla kuitenkin suurimman osan kokemukset ovat hyviä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun aloittamisesta vastaavat perusteellisesti koulutetut ammattilaiset. Sovittelu käynnistetään harkituin perustein – siksi sen käynnistämisestä luovutaan yhtä usein.

Sovitteluprosessin aikana osapuolet puhuvat usein ensimmäistä kertaa lähisuhteessaan tapahtuneesta väkivallasta. Osapuolet tunnistavat ja tunnustavat tapahtuneen väkivallan, mikä on perusta siitä selviämiseksi ja luopumiselle. Tämä myös vahvistaa ymmärrystä ja motivaatiota hakeutua väkivallan osallisille kehitettyjen ammatillisten palvelujen piiriin. Sovittelu ja siihen tärkeänä osana sidottu palveluohjaus toimii niiden suhteen merkittävänä nivelvaiheena.

Esityksen epäkohdista

Erityistä ihmetystä esityksessä herättää, että siinä päädytään lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämiseen, vaikka suhteessa nykytilaan kiellosta aiheutuu merkittävästi enemmän selviä heikennyksiä kuin ajateltuja parannuksia. Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan sovittelun lopettaminen vähentää selkeästi ihmisten mahdollisuuksia saada apua ja palveluohjausta.

Oudoksuttavaa on myös, että muita toteuttamisvaihtoehtoja punnittaessa (kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen) todetaan muutamaan otteeseen, että ”tällainen vaihtoehto arvioitiin kuitenkin riittämättömäksi hallitusohjelmakirjauksen toteuttamiseksi”. Mainitut vaihtoehdot todetaan kuitenkin järkeviksi ja sovittelulta edellytetyn mukaisiksi. Silti ei haluta kohdata sitä, että hallitusohjelmakirjausta pitäisi tällöin arvioida uudestaan. Hallitusohjelmakirjaus on, että ”lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääsääntöisesti luovutaan”. Onko luopumisperuste siis se, että niin on kirjoitettu hallitusohjelmaan?

Esityksessä todetaan seuraavaa: ”Vaihtoehtona sovittelulain muuttamiselle selvitettiin esitutkintalain, rikosoikeudenkäyntilain ja rikoslain muuttamista niin, että sovinnolla ei olisi vaikutusta rikosprosessiin, kun kyse on tietyistä lähisuhteessa tapahtuneista rikoksista. Voidaan arvioida, että tällaisen muutoksen myötä sellaiset sovittelualoitteet, joissa vahvin sovittelumotiivi on

oikeudenkäynnin välttäminen, olisivat karsiutuneet pois. Lisäksi etuna olisi ollut se, että muukaan sovinto kuin sovittelulain mukainen sovinto ei olisi voinut johtaa esimerkiksi esitutinnan rajoittamiseen tai 42 syytteen nostamatta jättämiseen. Vaihtoehto olisi ollut myös Istanbulin sopimuksen osapuolten komitean suosituksen mukainen.” Tämä ratkaisu olisi siis esityksenkin mukaan ollut pätevä. Jos näin toimittaisi, vastattaisi sovittelusta hyötyvien tarpeeseen jatkaa sovittelua, ja huomioitaisi se, mikä muutenkin on ollut keskeisesti esillä aisan tiimoilta: sovittelu ei ole vaihtoehto rangaistukselle, vaan siitä erillinen.

Esityksessä on kohtalaisesti huomioitu käsitteillä olevaan asiaan liittyvä käytettävissä oleva tieto ja sen pohjalta tehdyt eri tulkinnot, meillä ja muualla. Kuitenkin lähisuhdeväkivaltaan keskeisesti liittyvien psykologisten ja psykososiaalisten tekijöiden ymmärrys on jäänyt verrattain ohueksi. Tämä heijastuu esityksen esittämään ratkaisuun ja sen perusteluihin. Yleisellä tasolla näyttää siltä, että ratkaisussa nojataan ensisijaisesti niin sanottujen ihmisoikeustoimijoiden näkökulmaan. Valtavirtaisempi, alan ammattilaisten näkökulma jätetään toissijaiseksi. Ilman ihmistä ei tarvita ihmisoikeuksia ja ihmisyyttä ohjaavat ensisijaisesti psykologiset ja psykososiaaliset vaikutukset. Ammatillinen näkökulma perustaa niihin ja siksi sitä tulisi ensisijaisesti kuunnella. Ja jos ihmisoikeusnäkökulmasta puhutaan, tulisi niillä, joille lähisuhdeväkivallan sovittelusta on hyötyä, olla oikeus hakeutua kyseiseen palveluun tulevaisuudessakin.

Kaikki valtionhallinnon ja muiden arvovaltaisten tahojen tutkimukset, raportit, mietinnöt jne. päättyvät siihen, että lähisuhdeväkivallan sovittelu toimii pääosassa tapauksista. Ne tukevat lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista ja kehittämistä ymmärtäen siihen liittyvät haastekohdat. Yksikään Suomessa tai muualla tehty selvitys ei päädy siihen, että sovittelu tulisi lakkauttaa. Sovittelun toimivuutta kannattaa yhä kattavammin tutkia ja arvioida. Ammatillisarvioihin perustuen on todennäköistä, että tämä entisestään vahvistaa luottamusta siihen, että sovittelua kannattaa jatkaa. Myöskään kansainväliset sopimukset eivät estä väkivallan sovittelua.

Hallituksen ratkaisuesityksen perusteluista

Hallituksen esityksen luonnokseen annettiin 106 lausuntoa. 73 % kannatti sovittelun jatkamista, 25 % vastusti (lopun eivät ottaneet kantaa). Näin vahva tuki sovittelun jatkamiselle olisi pitänyt ottaa hallituksen esityksessä vakavasti. Syy sille, että esityksessä päädytään kaikesta sovittelun jatkamista tukevasta todistuksesta huolimatta sovittelun kieltämiseen, nojautuu erityisesti kysymyksiin vapaaehtoisuuden todentamisesta ja valta-aseman vaikutuksista. Näiden lisäksi ollaan huolissaan rikosprosessin toteutumisesta ja asianmukaisen rangaistuksen langettamisesta.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun käynnistäminen edellyttää, että siihen ryhdytään kaikkien osapuolten osalta vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuteen ja valta-asetelmaan liittyvät kysymykset huomioidaan sovittelun osana erityisen huolellisesti. Mahdollista valta-asemaa arvioidaan sovitteluprosessin useassa vaiheessa, usean ihmisen taholta:

- aloitteen tekijä (poliisi/syyttäjä) ennen jutun lähettämistä sovitteluun,
- sovittelutoimiston ammattihenkilöstö ollessaan yhteydessä osapuoliin (yhteydenotto aloitetaan yleensä väkivaltaa kokeneesta),
- koulutetut lähisuhdeväkivallan sovittelijat (kaksi sovittelijaa) ollessaan yhteydessä osapuoliin ja pakollisten erillistapaamisten yhteydessä, sekä
- sovittelijat ja sovittelutoimiston ammattihenkilöstö arvioidessaan jutun soveltuvuutta sovitteluun uudelleen erillistapaamisten jälkeen, ja mikäli juttu etenee yhteistapaamiseen, arviointia jatketaan vielä yhteistapaamisessa.

Tällaisella sovittelukokonaisuuteen kuuluvalla kattavalla arvioinnilla kyetään minimoimaan valta-aseman vaikutukset ja myös reagoimaan niihin. Vastaavalla tavalla huomioidaan kattavasti myös vapaaehtoisuuskysymys. Olennaista on, että väkivallan osalliset saavat tarvitsemaansa palvelua, vaikka vapaaehtoisuus ja valta-asemakysymys aiheuttavatkin osassa tapauksista vaikeuksia. Silti on parempi, että vaikeudet kohdataan ja pyritään voittamaan, kuin että niiden pelossa palvelua ei lainkaan tarjota, kenellekään.

On myös hyvä todeta, ettei mahdollinen valta-asema lähisuhdeväkivallan osallisten välillä häviä rikosprosessin myötä. Väkivaltaa kokenut voi painostuksen alla tai peloissaan kieltäytyä puhumasta tutkinnassa, jolloin koko juttu ”kuivuu” eli rikoksesta epäilty ei saa rangaistusta eikä uhri oikeutta. Tämä voi traumatisoida väkivaltaa kokenutta ja mitätöidä hänen kokemustaan.

Lähisuhdeväkivalta on aina virallisen syytteen alainen rikos. Riippumatta sovittelusta rangaistuksen antaminen on aina syyttäjän käsissä. Sovittelua itseään ei tule kritisoida syyttäjän tekemistä ratkaisuksista tai niiden perusteista.

Rikoksesta annettava rangaistus on tärkeä viesti siitä, mitä yhteiskunta ajattelee teosta. Rikoksen käsittely ei pääty sovitteluun, mikä myös ilmoitetaan aina korostetusti sovittelun osapuolille useassa sovitteluprosessin vaiheessa. Rangaistus tai sen pelko ei kuitenkaan vähennä väkivaltaa. Sovittelu ja väkivaltatyö vähentävät. Ja toisaalta, oikeuslaitoksen prosessi ilman sovittelumahdollisuutta ei huomio riittävästi väkivallan kokijaa, koska oikeusprosessi keskittyy vain tehdyn rikoksen todentamiseen ja mahdollisen rangaistuksen antamiseen.

Sovittelussa ei ole anteeksiantotavoitetta, mutta se tarjoaa väkivaltaa käyttäneelle tilaisuuden pyytää anteeksi ja väkivaltaa kokeneelle mahdollisuuden antaa tai olla antamatta anteeksi. Anteeksipyyntö on mielekäs osa toimivaa sovittelua ja väkivaltatyöskentelyä kaikkien osapuolten kannalta. Anteeksipyyntö ei ole korvike rikostuomiolle. On arvokas esimerkki kaikille, kun ihminen pyytää anteeksi tekemäänsä vääryyttä, eikä sitä sovi ulkopuolelta vähätellä.

Muut huomiot

- Sukupuoli tai ikä ei jaa ihmisiä väkivallan käyttäjiksi ja kokijoiksi. Esimerkiksi Helsingissä sovitteluun ohjautuu useimmiten tapauksia, joissa molemmat osapuolet ovat olleet väkivaltaisista. Sovittelussa käyvät muutkin, kuin heteroparit, ja toisaalta siellä käsitellään esimerkiksi lasten ja vanhempien välistä väkivaltaa. Sovittelun piiriin hakeutuu nykyään paljon myös nuoria, jopa alaikäisiä ensikertalaisia. Heille on elintärkeää tasapainoisen tulevaisuuden kannalta, että he pääsevät sovittelun kaltaisen tuen piiriin mahdollisimman pian.
- Lähisuhdeväkivallan kaksisuuntaisuus jää esityksessä vähäiselle huomiolle, eikä siinä esitetty yleinen näkemys lähisuhdeväkivallan sukupuolittuneisuudesta ole kokonaiskuva tilanteesta. Maailman laajimman lähisuhdeväkivallan tutkimuskatsauksen, The Partner Abuse State of Knowledge Project (<https://domesticviolenceresearch.org/domestic-violence-facts-and-statistics-at-a-glance/>), suurien populaationäytteiden yhteenvedon mukaan molemmat puoliset käyttäytyivät väkivaltaisesti toisiaan kohtaan 58 % tapauksista. Lähisuhdeväkivallasta 42 % oli yksisuuntaista; 13,8 % yksisuuntaisesta väkivallasta oli mieheltä naiselle (MFPV), 28,3 % naiselta miehelle (FMPV).
- Esityksessä puhutaan raiskausten käsittelystä sovittelun osana, vaikka niitä ei sovittella.
- Esityksen mukaan jatkossa hyväksyttäisi edelleen esimerkiksi koulussa tapahtuneen sisarusten välisen lievän pahoinpitelyn sovittelu ja niin sanottu katusovittelu. Tämä on ristiriidassa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen kanssa. Myös näihin

lähisuhdeväkivallan muotoihin voi sisältyä valta-asetelma, eikä niitä tuolloin sovittelisi lähisuhdeväkivalta-ilmioon perehtynyt koulutettu lähisuhdeväkivallan sovittelija.

- Oikeuslaitos on jo tällä hetkellä kuormittunut ja osa rikoksista vanhenee ilman oikeuskäsittelyä. Ennen sovittelua koskevan lain muuttamista tulisi selvittää oikeuslaitoksen kyky selviytyä kasvavasta tehtävämäärästä, selvittää lisäresurssien tarve ja huomioida se valtion budjetissa. Sovittelun jatkaminen on tässäkin mielessä järkevämpää: yksi oikeuskäsittely maksaa tuhansia euroja, sovittelun kustannukset murto-osan ja sen tekevät koulutetut vapaaehtoiset.

Lopuksi

Hallituksen esitys on loppuratkaisussaan oikeudentajun vastainen ja omiaan syventämään väkivaltaongelmaa maassamme. Kaikki väkivallan osapuolet, korostetusti väkivaltaa kokeneet, tarvitsevat tuekseen lähisuhdeväkivallan sovittelua. THL:n syksyllä 2023 julkaisema Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli vastaa esille nostettuihin sovittelun kehittämistarpeisiin. Mallin mukaiselle toiminnalle on tärkeä antaa työskentelyrauha, ja sen vaikutuksia on tärkeä seurata ja tutkia mahdollisimman kattavasti. Suomella ei ole mitään järkevää syytä kulkea vastavirtaan suhteessa muissa maissa vallitseviin käytäntöihin. Sen sijaan meidän on tärkeä luottaa alan ammattilaisten arvioihin, tehtyihin tutkimuksiin ja selvityksiin, asiakaskokemuksiin sekä kansainvälisiin suosituksiin. Tarvitsemme monialaista yhteistyötä ja monimuotoista toimintaa lähisuhdeväkivaltaongelman vähentämiseksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on yksi tärkeä osa tätä kokonaisuutta.

Helsingissä 14.10.2024

Miesjärjestöjen keskusliitto ry

Lisätietoja

Tomi Timperi, pääsihteeri, MJKL

+358 50 588 1687

toimisto@miesjarjestojenkeskusliitto.fi